

Till Justitiedepartementet
Ju2025/02310

Yttrande över betänkandet *Särskilda provocativa åtgärder* (SOU 2025:109)

Inledning

Svea hovrätt har granskat betänkandet utifrån de intressen som hovrätten har att beakta. Hovrätten lämnar förslagen i avsnitt 4 ("Fordon med fiktiva uppgifter") utan erinran. I det följande redovisas de synpunkter som hovrätten har på förslagen i avsnitt 3 ("Provokation"). I den mån ett förslag inte särskilt berörs ska det förstås som att hovrätten inte har någon erinran mot förslaget.

Övergripande synpunkter beträffande utredningens förslag om ett regelverk om särskilda provocativa åtgärder (avsnitt 3.13)

Utredningens förslag framstår enligt hovrätten i huvudsak som väl genomarbetade. Hovrätten har – utöver vad som redovisas i de kommande delavsnitten – ingen erinran mot det föreslagna regelverkets närmare omfattning och utformning eller valet att placera reglerna om särskilda provocativa åtgärder i en särskild lag.

Hovrättens granskning har tagit sin utgångspunkt i nu gällande rätt. Det bör dock framhållas att det för närvarande pågår andra lagstiftningsarbeten på straffrättens och straffprocessrättens områden av betydelse för utredningens förslag. Hovrätten vill i detta sammanhang särskilt lyfta fram följande.

En viktig utgångspunkt i utredningen är att särskilda provocativa åtgärder endast ska användas vid *brottslighet av visst allvar* (se t.ex. s. 162–163). Denna grundtanke kommer i lagförslaget till uttryck bland annat genom att särskilda provocativa åtgärder endast ska få utföras vid brott med visst minimistraff eller visst förväntat straffvärde samt vid vissa andra, allvarligare brott. I den fortsatta beredningen kan de föreslagna nivåerna vad gäller minimistraff och lägsta straffvärde behöva ses över och eventuellt justeras utifrån vad som exempelvis blir utfallet av Straffreformutredningen (SOU 2025:66), som när det gäller framför allt straffskärpningsförslagen har lett till en lagrådsremiss.

Hovrätten konstaterar att utredningen vid den närmare utformningen av lagförslaget hämtat mycket inspiration från gällande regelverk om hemliga tvångsmedel (se t.ex. s. 163–164). Just nu pågår dock en rättslig och

systematisk översyn av regleringen om hemliga tvångsmedel (Dir 2025:12). Uppdraget ska redovisas senast den 29 maj 2026. De förslag som då lämnas bör beaktas i den fortsatta beredningen för att åstadkomma ett enhetligt regelverk.

Särskilda provocativa åtgärder mot barn under 15 år (avsnitt 3.13.4, s. 174 ff.)

Hovrätten avstyrker förslaget.

Förslaget innebär att brottsbekämpande myndigheter ges en lagfäst möjlighet att provocera mycket unga barn att begå brott som de annars inte hade begått, vilket får betraktas som mycket tveksamt. Även med utgångspunkten att barnet inte ska kunna lagföras för den framprovocerade brottsligheten framstår det som uppenbart att förslaget kan komma att innebära risk för att barn far illa eller skadas till följd av provokationen. Om ett barn provoceras att begå ett brott kan barnet utsättas för risker och själv bli måltavla för brottsliga angrepp, om det är fråga om brott i en kontext av gängbrottslighet och annan organiserad brottslighet. Det kan heller inte uteslutas att ett framprovocerat brott skulle kunna utgöra skäl för tvångsvård enligt 3 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Varken dessa risker eller andra potentiellt negativa effekter för barn är tillräckligt utredda. I motsats till utredningen anser hovrätten att det, utan en mer grundlig analys, inte går att landa i slutsatsen att förslaget är förenligt med vad som i allmänhet är bäst för barn eller att det går att förena med Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen.

Inte heller utredningens bedömning av behovet av en reglering övertygar. Polisen har redan idag goda verktyg för att utreda brott begångna av barn i denna åldersgrupp. Polisen kan sedan oktober 2025 använda hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år under vissa förutsättningar. Därtill kan polisen använda andra arbetsmetoder för att få fram bevisning om ett brott som inte kräver att barnet samtidigt förmås att begå nya brott (härvid kan exempelvis nämnas infiltration, kontrollerade leveranser och ”ren” bevisprovokation). Det kan därför ifrågasättas om behovet av att provocera barn att begå brott som de annars inte hade begått är så stort att det – i ljuset av de tvångsmedel som står till buds i övrigt – överväger förslagets negativa effekter för barn.

Särskilda provocativa åtgärder genom delning av fiktiva barnpornografiska bilder (avsnitt 3.13.5)

Hovrätten har inte någon erinran mot att det införs en lagreglering som ger polisen möjlighet att som särskilda provocativa åtgärder dela fiktiva barnpornografiska bilder. Hovrättens närmare synpunkter på förslaget utvecklas i det följande.

Hovrätten konstaterar att förslaget kommer att innebära att polisen i realiteten ges rätt att begå vissa slag av barnpornografibrott som, i andra sammanhang, kan föranleda straffansvar. Att polisen ges en sådan möjlighet kan riskera att undergräva legitimiteten av kriminaliseringen, i de delar den omfattar sådant som polisen kommer ges rätt att genomföra som provocativa åtgärder. Genom delning av barnpornografiska bilder kommer polisen även att medverka till ytterligare spridning av barnpornografiskt

material. Det är därför angeläget att möjligheten att dela barnpornografiska bilder begränsas till förundersökningar om allvarliga sexualbrott mot barn och grovt barnpornografibrott, i enlighet med vad utredningen föreslagit. Enligt hovrätten kan det därtill finnas anledning att överväga om polisens möjlighet att dela barnpornografiska bilder borde begränsas ytterligare, exempelvis genom att det uttryckligen anges i lagbestämmelsen att åtgärderna får vidtas endast som en sista åtgärd/när det är oundgängligen nödvändigt för att utreda eller förhindra brott. En sådan begränsning synes också ha införts i flera andra länder (jfr s. 190). Hovrätten ifrågasätter om de begränsningar som ligger i det allmänna kravet på ”synnerlig vikt för utredningen” samt behovs- och proportionalitetsprinciperna är tillräckliga, eftersom det enligt hovrättens mening krävs starkare skäl för att tillåta provocativa åtgärder som avser delning av fiktiva barnpornografiska bilder i jämförelse med andra provocativa åtgärder.

Hovrätten efterfrågar vidare en djupare analys av hur möjligheten att dela barnpornografiska bilder förhåller sig till det absoluta förbudet mot provocativa åtgärder som innebär en risk för någons liv eller hälsa. Utifrån de exempel på tillämpningssituationer som utredningen lämnat och med utgångspunkten att *all* spridning av barnpornografiskt material innefattar en ytterligare kränkning av det utsatta barnet framstår det inte som självklart att en delning av fiktiva bilder, som i praktiken utgör betalning för att någon annan ska tillhandahålla barnpornografiskt material, någonsin kan ske utan risk för utsatta barns hälsa. Den målkonflikt som ligger i det anförda bör analyseras vidare i det fortsatta utredningsarbetet.

Hovrätten ansluter sig slutligen till de synpunkter som framförs i det särskilda yttrandet (s. 305).

Den provocerades straffrättsliga ansvar (avsnitt 3.15)

Det rör sig om en fråga av stor principiell vikt. De skäl som framfördes i Polismetodutredningen (SOU 2010:103, s. 169–172) *för* en straffrihetsregel har inte tydligt bemötts av utredningen. Om polisen ges en lagreglerad möjlighet att hos enskilda personer provocera fram brott som de annars inte hade begått, talar starka skäl för att det samtidigt i lag regleras i vilka fall provokationen kan leda till straffrättsligt ansvar för den provocerade. Rättssäkerhetsaspekter såsom tydlighet och förutsägbarhet talar för att det inte är tillräckligt att det straffria området definieras utifrån det som följer av Europakonventionen och Europadomstolens praxis, oaktat att Europakonventionen gäller som lag i Sverige. Samtidigt har hovrätten förståelse för svårigheterna i att utforma en sådan reglering och egenvärdet i en lagstiftning som är naturligt följsam med Europadomstolens praxis. Vid den fortsatta beredningen bör frågan om straffbarhet/straffrihet för den provocerade övervägas och analyseras närmare.

Vidare saknas i utredningen resonemang kring andra potentiella konsekvenser – utöver de rent straffrättsliga – för den provocerade. Som redan anmärkts är analysen särskilt tunn vad gäller konsekvenserna för barn som provoceras att begå brott. En annan fråga som bör adresseras och analyseras närmare är den provocerades skadeståndsrättsliga ansvar för skada som uppkommit genom framprovocerade brott.

I handläggningen av detta ärende har deltagit hovrättspresidenten Mari Heidenborg, hovrättslagmannen Camilla Olsson, hovrättsråden Lars Wallinder och Ralf Järtelius samt tf. hovrättsassessorn Louise Wendleby, föredragande.

Mari Heidenborg

Louise Wendleby